

הביצורים וישוב־המגן

הבצרון האוביקטיבי החשוב ביותר היה אולי זה שניתן לארץ־היהודים מיד הטבע. מצודות־הפסגות הטבעיות של הגליל; המורדות התלולים של הרי יהודה במערב, עם מיצריהם המסוכנים לצפון־מערב ולדרום־מערב; העמק הצר והעמוק של הירדן; מדבר יהודה ושממת הדרום, — היה בכל אלה משום כר נרחב למשחק ה"גריליה" ולהתגוננות המקומית האקטיבית. ואולם זרותה של שומרון — זה ההמשך הטבעי של הרי יהודה — וכן של רצועת־החוף ברובה, פרצה מלכתחילה פרצים בחומות המגן הטבעיות; וגם ספק הוא אם הישוב היהודי של אז, לפי מבנהו הפנימי הוא, היה עלול לשאת בתביעותיה של צורת מלחמה כזאת. ועוד נשוב לדבר על כך להלן.

*

כל עוד לא הופרעה ההתפתחות האורגנית של המדינה היהודית־הלאומית שבימי החשמונאים, ניכרו בה גם השאיפות לביצורה התכליתי של הארץ, להגנתה הכללית. אמנם תכניתיות כזאת היתה מרוכזת בעיקר מסביב ליהודה. ואולם גרם לכך בעיקר מצבו המיוחד של הישוב היהודי בארץ, אשר לא התאחו בה בשטחים רצופים, ועל כן היתה דאגתו נתונה לבצר בראש וראשונה לא את גבולות הארץ החיצוניים, כי אם את המשגב היהודי העיקרי בפנים הארץ — את ארץ־יהודה. ביצורי ה"ר־הבית, מעשה יהודה המכבי, נועדו להיות המעוז (reduit) המרכזי של יהודה, בלב הריה וגם בלב ישובת היהודי; והביצורים בבית־צור * הוקמו על ידי המכבי כדי שיוכל לפקח מהם על הדרך הנוחה להתקרבות צבאות־כובשים אל אותו המעוז המרכזי. שמעון כבש את גזר וביצר אותה שוב כדי

* כשנישליש המרחק מירושלים לחברון. ממערב לדרך שבין חשתיים, בסמוך לשדה־ההאבקות על גוש־עציון במלחמת העצמאות — המערבת.

להבטיח את החיבור עם חוף יפו ובשביל להכביד על הפלישה לסביבת ירושלים ממדרונות המערב. בימי הורקנוס וינאי חדלה יהודה להיות „אי“ חררי בלבד; היא הקיפה את לפחות מבחינה מדינית, את כל דרום הארץ, מהים ועד לירדן וים-המלח. על כן נתרחבה גם מערכת הגנתה. ביצוריהן של גזר ויפו שימשו כנקודות-משען בעמק-החוף, עוד מראשית התקופה. כן בוצרה העיר, שתורדוס קרא לה אנטיפטריס, לשמירת קר הירקון*. ואולם מפעל-הגנה מיוחד במינו היה נסיון הביצור הרחב (תעלה ומגדלים) בעמק-החוף לכל רחבו, מכפר סבא ועד הים (בערך, לאורך החזית הבריטית-התורכית בשנת 1918), שהקים ינאי בשביל למנוע כל חדירת-אויב מצפון; אמנם בשעת-כורשר פרצו הסורים את ה„קו“ הזה — כנראה, מפני העדר צבא-שדה יהודי במידה מספקת בקרבת המקום. מעבר לארץ-ההרים המרכזית ממזרח, במיצר הירדן, הוקמה אלכסנדריון, על שלוחת הרי אפרים, היא חלשה על מיצר-הבקעה החשוב, ואדי פארע, אשר חיוניותו האיסטרטגית נתגלתה שוב אגב נסיגת הארמיה התורכית השביעית משכם ב-1918, ועשויה היתה להכביד על הפולשים. הרומאים צרו עליה גם בימי פומפיוס וגם בפיקודו של גבניניוס. לזמן-מה גם נהרסה בידם, כדי לסלק „מפתח“ זה, שהיה עלול לסגור את אחד המבואים הטבעיים לארץ-יהודה. מצודת „קיפרוס“, ליד יריחו, היתה כעין השלמה לה, להגן בפני חדירות ממזרח-לירדן. ואולם מפני אופיו הנכרי של השומרון לא היתה אפשרות לבצר את שתי עמדות המפתח העיקריות שעל פני הדרך אל הגוש המרכזי-הדרומי של ארץ-ישראל: את מעברות הכרמל, המוליכות לעמק השרון אשר עם חוף הארץ, ואת שפלת בית-שאן, הפתוחה אל עמק-הירדן המרכזי**.

* „מבצר אנטיפטרוס“ הידוע לרבים.

** שפלת בית-שאן בעצמה היתה נכרית בעיקרה, עם העיר סקיתופוליס וישובה ההלניסטי-האלילי.

ביצורו של צפון הארץ לא היה לו, כנראה, אופי שיטתי
מכוון מראש, וכבר צוינו הסיבות לכך. היו בו נקודות־משען
הרריות אחדות. רק בעצם ימי המרד הגדול, בתקופת פעולתו
של יוספוס, נעשתה עבודת־ביצור של ערים־מספר לפי תכנית
מסויימת. אך גם תכנית זו היתה ארעית ביסודה ואין לגלות בה
שום חשבון אסטרטגי אחר (או תקוה נועזת יותר) מלבד
השאיפה להאט — עי' התנגדותה של כל עיר בפני —
עצמה — את קצב התקדמותו של האויב אל יהודה וירושלים.

*

בתוך מערכת הביצורים נושאי התפקיד החיובי להגנת
הארץ הוסיפה ירושלים לתפוס את המקום המרכזי גם בסוף
ימי הבית השני. גודלה הרב הכביד על הבא לכבשה:
אנשיה הרבים היו מחנה לוחמים גדול (בכוח, כמוכן), וכדי
להקיף אותה ולשים הסגר עליה היה צורך בצבא רב מאוד.
לעומת זה היתה חמורה יותר שאלת המזון בעיר הגדולה
הנצורה. אמנם אותו הקושי עמד גם בפני צבא הכובשים
המרובה, בתנאים המיוחדים של סביבת ירושלים. בדבר זה
נוכת, למשל, אנטיוכוס סידטס, אשר צר על ירושלים בימי
יוחנן הורקנוס. מחסור המים אילץ אותו לפתוח במשא ומתן
עם הנצורים ולהגיע לידי פשרה עמם, בעוד שמגיני העיר
התענו גם הם ברעב. כהגנה על ירושלים, כן גם ההתקפה עליה
חייבה, איפוא, הכנות תכניות מראש; והן שקבעו, על הרוב,
את ההצלחה.

עם גידול העיר נתרחבו גם ביצוריה, אלא שנקודות־תורפה
אחת היתה במערכת הביצורים האלה והיא נשתיירה כמעט
עד סוף ימיה. המאמץ, שנעשה בימי אגריפס לעשות לבצרונה
של הארץ היה מכוון לנקודה חלשה זו. מבעד למרחקי הדורות
נראית עתה פעולה זו כתכניתית ומחושבת. הכונה היא לבנין
החומה השלישית, על מנת לכלול בתוך חגורת הביצורים

את פרברי צפון-ירושלים — זה הצד החלש של העיר מבחינה טופוגרית-הגנתית: מאז ימי פומפיוס וטיטוס — ועד לימי אלנבי. התערבותו של השלטון הרומאי בסוריה, להכשיל את הנסיון הזה — היה בה משום סמל. כי ביצור זה היה מגביר בהרבה את ערכן הפוטנציאלי של ירושלים ויהודה, כמרכז בטוח, בתוך כל תכנית צבאית-מדינית רחבה בארצות המזרח, המכוונת להבטחת שרידי החופש היהודי.

*

בימי הורדוס חלו שינויים במגמת הביצורים. כבר אנטוניה, בירושלים, נועדה לשמש מעין „בסטיליה“ פנימית. וכן גם שורה שלמה של נקודות-מבצר: הירודיון, הרקניון, הרקניון בארץ-יהודה, מכור על הרי דרום עבר-הירדן, ואף מסדה, — כל אלה היו, בראש וראשונה, „מבצרים פרטיים“ של המלך, שהיו מכוונים במקצת לחזק את השליטה על הסביבה, ובעיקר לשמש מקומות מקלט לבית-המלך ולאנשיו בימי מרד או פורענות אחרת. משום כך גם לא מילאו תפקיד אסטרטגי ניכר בהגנה הכוללת של הארץ, אם כי נהיו, בידי הקנאים, לסמלי ההתנגדות היהודית גם לאחר שנפלה ירושלים. ואפילו מסדה, עטורת זוהר האגדה ההירואית, לא יכלה לשמש גורם של ממש בתכנון גורל הארץ, משום ריחוקה הרב ממרכזי הישוב ומשום חוסר האפשרות לקיים חיל-מצב העולה במספרו על כמה מאות אנשים. דברי אלעזר בן יאיר — „שעשענו נפשנו בתקות הנקם“ — ביטאו יפה את גבול האפשרויות לפעולת מגיני מסדה. אכן, ערכה של הגנת מסדה היה ערך של מסורת מחנכת לדורות הבאים.

אופי אחר היה לישובים המבוצרים, בחלקם אף הם, בחלקי-הארץ המרוחקים, אשר הוקמו בימי הורדוס ויורשיו לשם הגברת הבטחון, וגם כיתדות לתמוך בהן את שלטונו של המלך כלפי פנים.

לסוג הביצורים האלה שייכת המושבה בחשבון, שהוקמה לשם הגנה מפני הערבים. מאותם הטעמים הושיב הורדוס אדומים לאלפים בארגוב. גם התישבותם של היהודים הבבלים (לוחמים בנוסח המזרח הפרסי־הפרתי: פרשים־קשתים) במרחבי הבשן — צבאית היתה. יש להניח כי אמנם נטה הורדוס להכניס לתוך צבאו יסודות יהודיים מחוץ־לארץ. כי לגבי אלה לא חשש פן יתחברו עם בני הארץ. אכן, ברבות הימים נמצא כי חשבון זה היה חשבון שוא, כפי שהוכיחה השתתפותם של רבים מן ה"בבלים" ב"מרד הגדול". אך המושבות שהקים הורדוס כעמדות־שליטה בגבע, בגליל התחתון, ובסבסטי (היא שומרון), ואשר הושיב בהן, בעיקר, אנשים מחיליו הותיקים, היו, לפי כל אופיין, ישובים לא־יהודיים. ואמנם גדוד השומרון (סבסטי) היה עיקר הכוח הצבאי ששמר אמונים לבן־הורדוס בימי ההתקוממות נגד ארכלאוס. וגבע, עיר פרשיו של הורדוס, היתה, כמו סבסטי, אחת הנקודות שנהרסו על ידי היהודים בשעת התגרות בין יהודים־ליונים עם ראשית המרד הגדול.

הביתור הלאומי־הגיאוגרפי של הארץ

שתי המושבות הצבאיות שהזכרנו לאחרונה, וכן גם אחדות דומות להן, בפנים ארץ־ישראל המערבית, הוקמו בודאי גם מתוך כונה אסטרטגית־ארצית: לחיזוק הקשר בין הדרום הירודי של הארץ לבין הצפון היהודי — בין יהודה והגליל. ואולם ישובי־חיל זרים לא היו עשויים לשמש בנאמנות חוליות־חיבור כאלה. ובעצם היה חזיון המושבות האלה אך פרט בבניה הגדולה: כיצד להגיע לכורשר התגוננות לאומית מאותה, בעוד שהישוב היהודי תופס רק כמה גושים על פני מפת הארץ, וביניהם מפרידים שטחים זרים רצופים. אפילו "גשרים" של ממש לא היו כמעט בין הגושים השונים

הללו (יהודה, הגליל, פְּרִיָאָה — היא דרום עבר־הירדן היהודי, ישובי הבשן). קיסרית היונית, סבסטי (שומרון) הזרה, שכם השומרונית — עמדו בלב הארץ כמחציות מפרידות בין ירושלים הבירה למעוזי הגליל. הנסיון ליצירת רצועות־חיבור יהודיות לא עלה יפה בימי מלכי החשמונאים, או שנותרו בידי שליטי בית הורדוס, אשר הקימו ישובי־זרים דוקא בנקודות רגישות אלה, שעל־ידי כך נמסרו מפתחות־הארץ מראש בידי הכובשים, כאמור לעיל. וכשהתחולל המרד הגדול פרצו מלחמות־מבית בין היהודים לבין הישובים הנכרים, בלית שחיטות הדדיות, שהביאו חורבן, עזובה ואנדרלמוסיה לארץ עוד לפני בוא הרומאים. מקיסריה ועכו שבחוף ועד רבת־עמון — היתה הארץ זרועה פגרים ואחוזת אש.

ואולם המצב הזה פגע לא רק בבעיות ההגנה של הארץ עצמה באופן בלתי אמצעי. ארץ־ישראל, המרכז הרוחני הלאומי (ומבחינות רבות — גם הגיאוגרפי) של פיזורי ישראל במזרח, לא יכלה למלא כמות את תפקידה כמטרופולין מדינית ממשית, וממילא לא היתה גם מסוגלה להפוך את הגולה למנוף מדיני־דינמי לתנועת־גאולה (עיין להלן). — באשר חסרה היתה את „הבסיס הבטוח“, כלשון האסטרטגיה של זמננו. כי אין לתכן שום פעולה צבאית (וכן גם מדינית) רחבת־היקף בלי נקודת־ארכימדס זו — נקודת־מוצא (והיא גם משען לנסיגה) מובטחת ומבוצרת מבפנים. אכן, לעולם לא הגיעה הארץ לידי כך בימי הבית השני: כנראה — אף לא בימי אלכסנדר ינאי, עם כל זהרם החיצוני. כי הדרך של ייחוד אוכלוסים זרים בעל כרחם, אם כי מבחינה פורמלית עשויה היתה, לכאורה, לפתור את הבעיה, לא היה בה למעשה משום פתרון. מבחינה זו אפשר לומר שכיבושי הורקנוס, בשומרון ובאדום, לא הכריעו את הכף לטובה. אמנם אין לזלזל בהישגיו בדרום. כי אף־על־פי שסיפוח בני־אדום גרם לסיבוך מדיני־פנימי קשה ומכאיב, ומבחינה סמלית אפשר לראות בו גם משום

הרעלת האורגניזם הלאומי (בית הורדוס) *, אין לשכוח. בכל זאת, כי בשעת ההאבקות המכרעת בערב החורבן נלחמו האדומים שכם אחד עם היהודים ושיקעו לא מעט מרץ וכוח מלחמה במאמץ המשותף. וביחוד חשוב היה כיבוש־אדום מבחינה גיאוגרפית, כי בלעדי זה היה גבול יתודה בדרום — במחצית הדרך מבית־לחם לחברון, וירושלים היתה משוללה או כל עורף עמוק במידה כלשהי. אך אם בדרום היה גם איזה צד חיובי לסיפוחה של אדום, הנה בצפון עלו בתוהו כל המאמצים ללכד את השומרונים עם היהודים לגוש אחד. אילו הצליח הדבר — אפשר שהיה משנה שינוי יסודי את דמות המערכות.

*

חלוקה משונה זו של ישובי לאומים שונים על פני ארץ לא־גדולה הטילה מַצְלָה גם על אפשרויותיה של הארץ לשמש בסיס לפעולות ימיות. בנמלה העיקרי (מימי הורדוס), בקיסריה, היו היהודים ל„אזרחים מסוג ב'“, נסבלים או נרדפים; ואיזור־המפתח שבחוף הגליל, עם עכו במרכזו, נשאר כנעני־מיוון ביסודו. אולם גם חוף־יפו, הקרוב ביותר לירושלים, והסמוך יותר מקיסריה לאיזור היהודי הרצוף, לא יכול להשען על ארץ־עורף ידידותית ובטוחה בת היקף גיאוגרפי ניכר, אשר בלעדיה אין כל בסיס לכוח ימי במציאות — והיא התנאי הראשון לנמל בימי־מלחמה. כך צומצם מראש ערכה של ההיאבקות בים. לולא צמצום אוביקטיבי זה, אפשר שכוח ימי של יהודים (אשר אמנם נלחם בשעתו עם אניות פומפיוס והופנה במלחמת־החורבן נגד השיט הרומאי במזרח הים התיכון) היה ממלא במלחמה תפקיד רב־חשיבות. כי זאת עלינו לזכור, שמאז נסתיים הקרב הימי האדיר בין רומא לקרת־חדשה חל מפנה בדמותו של צי־המלחמה. מעתה לא היה

* הרגשה זו הובעה במאמר חז"ל מן הימים ההם: „קשים גרים לישראל כספחת“.

עוד צורך להתחרות, עם יריב אדיר, בגודל האניות. במקום ה"פנתרות" היוניות הפוניות וה"קוֹיִנְקוֹרְמוֹת" הרומיות הגדולות, בנות חמש הדיוטות, באו ה"ליבורנות" הקלות כספינות קרב טיפוסיות. על ידי כך ניתנו, יחסית, סיכויים להצלחה גם לכוח ימי אשר לעם לא־גדול, אך נועז. וביחוד — במלחמה עם רומא, הרגישה מאוד לדרכי תחבורתה בים. ואולם ביתור הארץ לשטחי לאומים שונים גרם, כאמור, למנוע התפתחות רחבת־היקף של פעולת לוחמים יהודיים בים. גם כאן התנקם חוסר הגורם הדינמי — הפעם, יצירת ישוב יהודי רצוף באיזורי החופים ובשטחי־העורף הסמוכים אליהם.

*

ההקבלות הרבות בין דורות שונים, המרוחקים זה מזה מרחק רב, עשויות להניע גם את בן זמננו לעיון מתוח בלקח הקשה של התקופה ההיא — השניה לחיי ישראל בארצו. התבוננות כזו, אשר יש עמה קורטוב הרגשה של אקטואליות, עלולה גם להביא לידי הרהורים פסימיים. אולם מתוך הסתכלות זו נעמוד ללא ספק על פרט אחד מענין ביותר ובולט לעין: אם כי גולה יהודית עצומה היתה קיימת בארצות המזרח, אין לראות בכל אותה התקופה שום תהליך של ריכוז שכבות יהודיות נוספות בארץ, מלבד כמה מקרים מוגבלים (ה"בבלים" בבשן) ועליות־לרגל לזמנים קצרים. מעשי הגיוז באונס, מעשים שבקלות־דעת ואונאה עצמית, באו בודאי מתוך שלא נראתה צורה אחרת לתיקון יחסי־הכוחות המספריים (והגיאוגרפיים) בארץ. העדר הגורם הדינמי הזה, של תנועת יהודים מן הגולה לארץ בתקופה ההיא — הוא המונע כל אפשרות של הקבלות בין מצבים היסטוריים של זמננו לימים ההם. לו נמצאה עוד אז הדרך וההבנה להרבות בתוך ארץ־ישראל את עם־ישראל, אפשר שגורל אחר היה צפוי לשניהם.

חילות רומי בארץ

יחסי הכוחות המספריים בין צבאות הרומאים והיהודים לבשו צורות שונות מאד במשך ארבעת-חמשת הדורות אשר בין פומפאוס לטיטוס. לגבי מערכת אריסטובולוס-פומפאוס — קשה בעצם, לדבר על יחסי כוחות בכלל, שהרי בעלי ברית יהודיים היו לצדו של הכובש, ואף כניסת הרומאים לירושלים בוצעה תוך שיתוף פעולה עם מצדדיהם מבפנים. בצאת אלכסנדר בן-אריסטובולוס נגד הלגט הרומאי, גביניוס, היה מספר צבאו עשרת אלפים רגלים ו-1500 פרשים, אך נעלה מכל ספק הוא כי צבא רומי ובני בריתה היה חזק ממנו. בקרבות שערך סילון (שבא לעזרת הורדוס) נגד אנטיגונוס בן-אריסטובולוס היה היתרון המספרי, כנראה, לצד היהודים, — והשפעת יתרון זה ניכרה לא פעם גם בתוצאות הקרבות. ברם, עצם המושג על יחסי הכוחות נשתנה אחר כך, כשיהודים כמעט שחדלו להופיע בתור כוח צבאי מאורגן-מראש. חילו של הפרוקורטור סבינוס, שיצא-נגד המורדים בימי ארכלאוס בן הורדוס, — דהיינו אף מול ההמון הירושלמי, אלפי אלפי עולי הרגל מאדום, עבר הירדן והגליל, וחלק מצבא-המלך, שהצטרף אל המורדים — היה בן לגיון אחד, פרט מבעלי בריתו מצבא-המלך. צבאו של נרום, נציב סוריה, אשר בא אח"כ לדכא את המרד הירושלמי ואת החבורות שפשטו בכל חלקי הארץ, הכיל שני לגיונות וארבע „אלות" הפרשים המצורפות אליהם, וכן יחידות-עזר מסוריה, בסה"כ כ-20,000 איש, פרט לפלגות המושבה הרומאית בבירות (1500 איש), וגדודיו של מלך הערבים הנבטיים, חרתת*. את חבורות המורדים העריך יוספוס, באדום בלבד, בעשרת אלפים איש. מאז מסע נרום נשאר בארץ חיל מצב רומאי קבוע. אם גם נכונה הידיעה כי ורוס השאיר לראשונה בירושלים לגיון שלם, הרי אין ספק כי בתקופה מאוחרת יותר, אולי לאחר

* שהצטיינו אח"כ במעשי ביזה והרג לרוב.

שנרגעה יהודה מהזעזוע הראשון של השתלטות-זרים בלתי
 אמצעית, לא נמצא כבר בארץ, בימי קיום הבית, שום
 לגיון רומאי*. חיל המצב היה מורכב אז מפלוגות „אוכסיליא“,
 שרוכזו בעיקר בקיסריה, ועצמתו שם היתה לפחות 5 קוהורטות
 של רגלים ו„אלה“ אחת של פרשים. רובם, הרגלים והפרשים
 כאחד היו בני ספסטה, היא העיר שומרון, וכן בני קיסריה.
 כאירופיה היסטורית מרה נראית סברת החוקרים, כי גדודים
 אלה היו אותם החיילות עצמם ששירתו קודם את ארכילאוס,
 אף נלחמו לו נגד היהודים המורדים, — ראה לעיל, בפרק על
 הכושר הצבאי של היהודים, — ונתקבלו אח"כ, לאחר שסולק
 הוא מהמלכות, ישר לשירות רומי; וכי שנית קרה כדבר הזה
 לאחר מות אגריפס הראשון ופירוק מלכותו... יוספוס מספר כיצד
 הפגין צבא-מלך זה, שחנה בקיסריה, בשמחת זדון לבשורה
 על מות אגריפס, — וקיסר רומי שאיים להענישם על כך. והרי
 לא יכלה כלל להיות דוגמה יותר בולטת ויותר טרגית מזה,
 למצב הצבאי והלאומי המשונה שנתהווה עם התגברות היסודות
 הזרים בתוך צבא-המלך, ואשר עליו כבר דובר לעיל.

אכן, כבר צוין כי הרכבן של יחידות ה„אוכסיליא“ שחנו
 במזרח צריך היה להיות ביסודו מזרחי-הלניסטי. עד
 כמה היה הדבר כך, אפשר לראות מזה שאף הפרפֶקט (המפקד)
 של הקוהורטה אשר חנתה בימי קלאודיוס באנטוניה היה סורי.
 (אופייני שמו ה„סינֶטטי“, הרומאי-תינוני — „קלאודיוס
 ליסיאס“). ואף שמות היחידות דברו בעדן: — „אלה (או
 קוהורטה) של בני ספסטה“, „קוהורטה לבני אשקלון“; ועוד.
 יתכן, אם כי לא בבטחה גמורה, כי אחת הקוהורטות בקיסריה
 היתה „איטליקית“, מורכבת מאזרחי-רומי מתנדבים מבני-
 איטליה. מחוץ לקיסריה — נמצאה קוהורטה רומאית

* על חיל המצב לאחר החורבן — עיין בטבלה, בפרק על
 האסטרטגיה של הגנה קיסרותית, בעמ' 68—69.

בירושלים בקביעות, ותגברות נשלחו לשם בהודמנות של חגים והתקהלויות-עם. לא ברור, אם הקהורטה וה"אלה" שחנו באשקלון אחרי מסע גלוס — שימשו שם חיל-מצב גם בימי שלום. חיל-מצב קטן היה במסדה, וכן במקור וכנראה גם באנטיפטרוס ובקיפרוס של יריחו*. אין לדעת, אם היו הקהורטות כולן בנות 500, או שהיתה ביניהן גם בת 1000 איש**. מכל מקום, ברור שבצבא גסיוס פלורוס שעלה ירושלימה היתה לפחות "קהורטה רכובה" אחת (עיין בפרק על חילות העזר הרומיים) — כלומר מעורבת, אשר רבע מאנשיה היו פרשים — ויתכן כי היתה כזאת גם בין שתי הקהורטות שנקראו אח"כ לתגבורת מקיסריה וכן ישנם סימנים כי אחת הקהורטות שחנו בארץ היתה "קלה", — כלומר, מורכבת בעיקרה קלעים. מכאן שהרכב חיל המצב הרומאי הותאם לתנאיה המיוחדים, הגיאוגרפיים והמדיניים, של הארץ. מספרו הכולל יכול היה להיות בין 4.000 ל-5.000 איש — כלומר, לא בהרבה שונה מחיל המצב הבריטי בארץ (עם "חיל הספר" מבני הארץ) שבימי שלום, מאז 1929. כוח זה הספיק כדי טיפול בתנועות מקומיות של חבורות, או פעולות-משטרה בשעת מהומות עירוניות. מול מרד עממי בעל היקף היה חיל-המצב מסוגל רק להחזיק מעמד זמן מוגבל, עד בוא התגבורת הגדולה. האטיות בהגשת תגבורת כזאת ע"י קסטיוס גלנס היתה בין הגורמים שאיפשרו את התלקחותה של מלחמת המרד הגדולה.

ועוד יצוין: חיל מצב זה, שעיקרו גויס בארץ, היה מורכב כולו מהחלק הבלתי יהודי של האוכלוסייה. היהודים היו "חפשים מעול", — אך, יחד עם זה, גם מהרגשת הבטחון —

* מכור וקיפרוס נכבשו גם הן, בשעת המרד הגדול, ע"י היהודים: — הראשונה ע"י חבורת קנאים נועזת, והשניה — לאחר מצור המונים.

** מתקופה מאוחרת יותר, בימי אדריאנוס, לפחות קהורטה סבסטית אחת היתה "קהורטת-אלף".

הכרוכים בשירות מזוין. רק אספסינוס סילק את גדודי העזר המקומיים האלה לפרובינציות אחרות — אך הדבר נעשה כבר אחרי הריסת ירושלים. כל עוד לא בא המרד הגדול — הוסיפו צבאות שונאי־יהודים אלה למלא את תפקידם בהבשלת התנאים שגרמו לו.

בפרוס „המרד הגדול” התנהלה ההאבקות בין חיל־המצב הזה ובין ההמון הירושלמי ובני החבלים השונים אשר נלוו עליו, וההבדל המספרי היה עצום. לצד הקוהורטה הרומית היחידה (ספק, אם היו יותר), שכוחה היה לא במספר אנשיה אלא בצבורה של המצודות הפנימיות שבתוך העיר, נלחמו גם שלושת האלפים של פרשי אגריפס. אין להניח כי כוחם של פרישים אלה היה רב, כשהתגוננו מתוך מצודות. ומאידך גיסא, לאחר שחילות־המלך האלה נכנעו למורדים, ובחלקם אף הצטרפו אליהם, ודאי שלא גברה על ידי כך בהרבה גם יכולת היהודים לצור על הרומאים המוקפים, אולם יתכן כי צמחה מהם במידת־מה תועלת ליהודים, מאוחר יותר בקרבות־שדה*. לבסוף כידוע, הוכרעו המצודות ע"י מצור מתמיד והסגר.

חילו של קסטיוס גלוס, שעלה על יהודה, הכיל את הלגיון ה־12 (Fulminata „נושאת־ברקים”), אשר חנה בסוריה כבר סמוך למותו של אבגוסטוס והיה, לפי כמה עדויות, רווי יסודות סוריים־מזרחיים** ; הוא הוסיף על כך עוד אלפים איש מכל אחד משאר הלגיונות הסוריים — כלומר, עוד ששת אלפים איש של חיל לגיונרי ; וכן נלוו אליו שש קוהורטות וארבע „אלות” של חילות־עזר מקומיים, ובני־ברית מצבאות

* ראה להלן — קרב־גבעון, בפרק על הטקטיקה של היהודים.
 ** אמנם, בזה לא היה שונה משאר הלגיונות שחנו במזרח (עיין בפרק על התפתחות צבא־רומי) : גם בלגיונותיו של צבא אספסיאנוס נזכרים כמה וכמה צנטוריונים וחיללים מבני סוריה, אסיה הקטנה ומצרים. לא ברומי בלבד נלחמה אז יהודה אלא בכוחם הצבאי של כלל עמי הים התיכון.

המלכים, של קומגני*, בשן (אגריפס השני) והערבים: —
 תשעת אלפים רגלים, רובם קשתים (בהם שליש — של אגריפס),
 וחמשת אלפים פרשים (אלפים — משל אגריפס). על כל אלה
 נוספו מתנדבים מתוך הערים המיונות, אשר נאמר עליהם:
 „הם מילאו בנכונותם ובשנאתם ליהודים מה שחסר להם בכורש
 צבאי“. הכלל — צבא רב, משלושים עד ארבעים אלף איש. —
 אם אין המקורות מפרזים, אך מחנה שהיה מגוון מאד מבחינה
 צבאית. אין יסוד בטוח להנחה, כי היהודים הוציאו נגדם
 לשדה כוח עודף מבחינה מספרית — אם כי המון היהודים
 שבירושלים גדל אז בהרבה עקב עליית חג הסוכות, והיתה להם
 גם תוספת־מה של מתנדבים נבחרים, כגון קרובי בית
 מלכי חדיב**. את סוד הצלחתם הפעם, במערכות שלפני
 ירושלים, יש בודאי לחפש לא במספרם כי אם בגורמים
 טקטיים — אשר עליהם עוד ידובר.

יחסי הכוחות נתגבשו ביותר ע"י בוא צבא־המשלוח של
 אספסינוס, שהיה ארמיה רומאית מספקת־לכלית־עודותיה,
 בחינת „חי הנושא את עצמו“, ושכמעט לא נשתנה מבנהו כל
 זמן מסע־המלחמה. בעכו, לפני עלותם לגליל, ריכזו טיטוס
 ואספסינוס שלושה לגיונות (החמשי והעשירי — מאנטיוכיה,
 והחמש־עשר — ממצרים); אתם באו 18 קוהורטות של
 צבא־עזר, כנראה ברובן — מסוריה, וחמש „אלות“ פרשים, כולן
 מסוריה, וכן חמש קוהורטות ו„אלה“ אחת מחיל־המצב של
 קיסריה. אם לסמוך על יוספוס — היו מאלה 10 „קוהורטות־
 אלף“, ו־13 — „רכובות“, בתרכב הבלתי־רגיל של 600 רגלים
 ו־120 רוכבים לקוהורטה. וכן באו צבאות המלכים: אנטיוכוס
 מקומגני, אגריפס, ושוהים מלך חמת, — אלף רגלים־קשתים
 ואלף פרשים כל אחד; ושל מלך הערבים (מלכו) — חמשת

* קומגני, בגבולה הדרום־מזרחי של אסיה הקטנה, על גדות
 הפרת־העילי.
 ** חדיב — היא אדיאָבנה, שבארמ־נהרים.

אלפים רגלים ואלף פרשים, כולם קשתים. ביחד — למעלה מחמישים אלף חייל, ועם שמי-המחנה — כדי ששים אלף. מול הגיס הזה צריכים היו לעמוד ששים אלף אנשי הצבא, אשר לדברי יוספוס, אורגנו לפני כך בגליל. למעשה — התיצבו בפניו בעיקר (פרט לקרב-המים על פני כנרת, ועוד איזה מקרים) חבר מגינים של ערים נצורות, או גדודים בודדים ב"קני נשרים" הרריים.

כשהחלה פרשת הסיום של מלחמת החורבן, באביב שנת 70 לסה"נ, ריכוז טיטוס לשם עליה על ירושלים את שלושת הלגיונות ה"נ"ל (פרט לפלוגות נבחרות, שנשלחו לאיטליה, למסע אספסיוס נגד הקיסר ויטליוס) וכן את הלגיון ה-12 (אשר הוכה בשעתו על ידי היהודים במסע גלוס ו"חשק מאד לנקום ביהודים"). הלגיונות הושלמו ע"י אלפים חייל, מתוך הצבאות במצרים, וכן באו שלושה אלפים מחיל-הספר של הפרת. חילות-עזר מסוריה באו במספר ניכר. צבאות המלכים הופיעו מרובים יותר מאשר מקודם. הסך הכל עלה, כנראה, על זה של צבא אספסיוס בשעתו*. ואמנם, במחנה פחות מזה ספק אם אפשר היה להקיף את ירושלים, שהיקפה היה כה רחב. אוכלוסי ירושלים היהודיים ודאי שהיו מרובים במספרם מהצרים עליהם, אולם, מספר אווזי החרב שבתוך החומות — אין לדעת אם הגיע אל זה של צבא רומי. לפי יוספוס היה מספר הלוחמים המאורגנים, זמן מועט אחרי פתיחת המצור, בס"ה: אנשי בר-ג'ורא — 10,000; האדומים — 5,000; אנשי יוחנן מגוש-חלב — 6,000; קנאי אלעזר-בן-שמעון — 2,400; ביחד — 23,400. מספר מועט זה מעיד אולי על אכזריותה של ההאבקות הפנימית, שהתנהלה בין פלגות אלה לפני

* מענין הדבר כי צירופו של טיבריוס אלכסנדר, היהודי המומר, אל טיטוס בתפקיד של מעין ראש המטה, צוין במיוחד בתוך הפירוש של כוחות הצבא אצל יוספוס. ואמנם, היה בזה משום סמל לאחד המקורות העיקריים של כוח הרומאים במלחמתם ביהודים.

לך. אך אין להניח, כי לא נעזרו כלל במלחמת-המגן ע"י שאר בני העם.

מתבקשת המסקנה, כי המספרים כשל עצמם ספק אם מילאו תפקיד מכריע בהאבקות היהודים ברומאים, — בין מצד זה ובין מצד זה; חשיבותם של הליכוד המדיני, המשמעת הצבאית, הזיון, ההסתגלות לתנאי הארץ המיוחדים, רוח-הקרב, אמון החיילות וטכסי המצביאים — עלתה על זו של המספרים.

הטקטיקה והאסטרטגיה של הרומאים במלחמת החורבן

במסגרת סקירה זו אין מקום לתיאור וניתוח שיטתיים של מסעי שנות 70—66 בארץ-ישראל. ברם, לא יהיה מחוסר-ענין אפילו לקט חלקי של מקרים ומצבים, שיש בהם כדי לשפוך אור-מה על דרכי פעולתם של שני הצדדים ועל יכולתם. ברוב ההתנגשויות התבלטו ההבדלים לא רק בין חיל-רומי לכוחות המזוינים של היהודים, אלא גם בינו לבין הצבא ההלניסטי-המאוחר שבימי האפיגונים הסלוויקיים. כמה מהתנגשויות אלו הדגימו קוי-יסוד בארגונו של הצבא הרומאי ובמתודים הטקטיים שלו, הידועים לנו כבר מציוני התפתחותו ההיסטורית.

גמישותו הטקטית של סדר-הקרב הרומאי הוכחה גם כאן פעמים רבות, — אף במסעים שלא הוכתרו בהצלחה, כגון זה של קסטיוס גלוס. בהתקפת-הסער הראשונה של היהודים ליד גבעון, כאשר ברוב חמתם תקפו בשבת והכו ברומאים מכה רבה, הציל את צבא רומי טכסי העקיפה מהאגף * ע"י אגפם שטרם נשבר, והשמוש ברזרב ת שטרם נפגעו*, של רגלים ופרשים כאחד.

*. ראה — בפרק על ההתפתחות הטקטית של צבא רומי.

וכן נתן מסע קסטיוס דוגמה של קלות התנועה הרומאית, לעומת צבא הדיאדוכים. הכונה כאן — למסעי־הבזק של חלק מצבאו, מעבר קיסריה, אל יפו, מקצתו לאורך החוף, ומקצתו — דרך פנים הארץ; במהירותו זאת הפתיע את תושבי העיר וכבש אותה, לפני שהספיקו הללו להתכונן להגנה או לנסיגה. אמנם, בעצם הפיבוש, ובשחיטה ההמונית שליוותה אותה, לא היה משום גבורה צבאית — אך המסע המהיר איפשר את ביצוע התפקיד שהוטל על החיילות.

פרט אחד במסעו הבלתי מוצלח של קסטיוס נלוס הדגיש את יכולת הצבא הרומאי, לעומת צבא הדיאדוכים, גם לתנועה וקרבת הרים, בשל מבנהו הטקטי הגמיש. זה היה, כאשר התבצרו לוחמי־המולדת אשר בגליל בהר עצמון, לאחר בגידתם של רוב תושבי צפורי. התקפתו של מפקד הלגיון ה־12 (קסניוס גלוס) נכשלה תחת מטר הרמחים של היהודים ממעלה ההר, ועלתה לו באבדות קשות. ברם, כשנשלחו פלוגות להקיף את ההר, והללו עלו מעל לעמדות היהודים, לא יכלו עוד אלה להחזיק מעמד, והטבח היה גדול*. ראוי להזכיר, שכבר לגבי מקרה זה צוינה אי האפשרות ליהודים, בעלי הזיון הקל, לעמוד בפני הרומאים, נושאי השריון המלא.

ברם, גם להתמהויות הרומאים אפשר למצוא דוגמה מתוך מסע קסטיוס, — אותם שלושת הימים שהתעכב ליד גבעון לאחר התקפת היהודים, ועוד שלושה ימים שהמתין על הרי הצופים, לפני שפרץ לתוך העיר החדשה; — ויתכן שימים אלה הם שהצילו אז את ירושלים. אמנם אין לדעת, אם לא נבעו שהיות אלה, בהכרח, מפעולות ההפרעה של היהודים בעורפו של גלוס (ראה להלן).

לא רק גמישות טכסיהם עמדה להם לרומאים, כי אם גם איתנות מחנותיהם ה־בְּצוּרִים. אין אנו יודעים

* אמנם, כושר־הרים זה של הרומאים יחסי היה — כאשר נזכרו אח"כ, בהרי יהודה ובמעברי בית־חורון.

שום התקפות־לילה מוצלחות על חניות הרומאים, — ואין זה מקרה. יתכן מאד כי גם בהתגוננותם ליד גבעון היה זה מחנה־מבוצר אשר שימש נקודת משען לפעולה הצבא הרומאי, — צירוף של קטע מבוצר (מחנה) ושל תמרון חיילות עוקפים (ראה לעיל). אף צבאו הנסוג של קסטיוס, מירושלים עד אנטיפטריס, מצא מפלט במחנה הר־הצופים, אח"כ — במחנה הישן בגבעון (ליומים), ולבסוף — ליד בית־חורון (ללילה אחד). וכן מאלף טכסיס ההערמה של הצבא הבורח מבית־חורון, שהשאיר במחנה רק ארבע מאות חיילים נבחרים, אגב הבלטת דגלים מרובים, בשביל לעכב את היהודים. (ואמנם, החיילים האלה הושמדו כאשר נתגלתה המזימה). טכסיס זה, שהציל את רובו של החיל משבי או כליה — נתאפשר רק בגלל השיטה של ביצור המחנות. אכן, דוקא נסיגה מלאת־תלאות זו הוכיחה, כמה מוגבל ערכו של ביצור זמני כזה, ללא ריכוז מוקדם של מזון ואספקה, כשאין בצדו צבא־שדה שכוחו מספיק לקרב גלוי; אילו נשארו הרומאים, מוקפים ע"י היהודים, באחת מחניותיהם אלה, — ודאי שהיו נכחדים כולם.

זהירותם השיטתית הועילה לרומאים לא רק בחניתם, אלא גם במסעם. והרי כך מתאר לנו יוספוס התקדמות מחנה־צבא רומאי (של אספסיוס): —

חילות העזר קלי־הזין והקשתים צעדו בראש, למען מנוע התקפות אפתעה, וסיירו ביערות החשודים והנוחים למארב. אחריהם הלכו: פלגה של רגלים ופרשים רומיים סדירים; כיתה־כיתה מכל צנטוריה, שתפקידן מדידת המחנה ועריכתו ("קורטיריָארים" או "גֶ'לֹנָרים" בצבאות העת־החדשה): פלוגות־עבודה, לשיפור הדרכים ולפילוס נתיב ביערות; המרכבות של המפקדים הגבוהים, תחת משמר פרשים חזק; המפקד הראשי עצמו, ופלוגת נבחרת של רגלים, פרשים ונושאי חניתות; פלוגת הפרשים של הלגיון הראשון (120); פרדים עמוסי מכונות המצור; מפקדי הקוהורטות והטריבוניס של

הלגיון, בלויית חיילים נבחרים; נשר הלגיון, דגליו והחצוצרות; השדרה העיקרית של הלגיון, 6 איש לרוחב; כבודת החיילים על פרדים, והמשרתים; שאר הלגיונות, באותו הסדר; המון השכירים; המאסף — חיל רגלים בעלי שריון, וכוח חזק של פרשים לשמירת העורף. תאור זה, של צבא מחולק ומובטח יפה, מסביר לנו מפני מה מעטות היו יחסית ההצלחות במלחמת המארב והאפתעה נגדו.

עם כל חשיבותו של חיל הרגלים ה"כבד" (הרגיל) שלהם, הרבו הרומאים להשתמש גם בחילות קלים. כמה פעמים נזכרים קשתים ערביים, וכן קלעי אבנים סוריים, שמילאו תפקיד חשוב אצל הרומאים בתגרות-הגיחה ליד ערים נצורות, כגון — ליד יודפת, וחיפו על בוני ביצורי-המצור. קשתים השתתפו בהסתערות קסטיוס על ירושלים ביומה הששי, המכריע, ובשעת המצור על טריכי נשלחו אלפים קשתים אל ההר מעל לעיר, ומשם הצליחו ב"אש" החצים שלהם לסלק את המגינים מעל החומות. תפקיד בדומה לזה מילאו הקשתים בשעת התקפת טיטוס על חומות ירושלים. אפשר ועוד יותר בלט שימוש הרומאים בפרשים. לאחר קרב עצמון השמידו הפרשים את הבורחים. את יודפת הנצורה הקיף אספסינוס בשרשרת פרשים. התקפת 600 פרשיו של טיטוס שברה את המוני הגליליים לפני טריכי, ואחר עברו הפרשים באגם אל החוף, המחוסר חומה, וכבשו את העיר (אולי — בעזרת התגבורת בת 400 הפרשים של טרינוס). אולם הדוגמה הקלסית של כוח הפרשים הרומאים במלחמה זו היה קרב אשקלון. חיל משלוח יהודי, רב במספרו, נתקל שם בחיל המצב הרומי, קוהורטה אחת ו"אלת" פרשים אחת, בפיקודו של אנטוניוס. חיל הרגלים הרומי התגונן בפני היהודים לאורך חומת העיר. וכאשר נשתקע המון המתנפלים בהאבקות חזיתית זו, באו פרשי רומי, שהוצאו קודם מהעיר ונפרסו במישור, ותקפו אותו מהאגף, על פני המישור הנות. ההרג היה רב, אם כי מספר

החללים, עשרת אלפים, המובא אצל יוספוס הוא אולי מוגזם. וכן נכשל הנסיון השני להתקפה על אשקלון, עקב המארכים שערכו פרשי אנטוניוס במיצרים שונים בין ההרים ועקב מנעם את היהודים מהסתדר בגדודים ערוכים במישור. עובדות אלו (המזכירות לנו את הבעיות, שבפניהן עמדו עוד צבאות החשמונאים בצאתם למישור) הביאו לידי השתלטותם של הרומאים על מישור החוף של יהודה עוד בטרם התקרב לשם צבא-אספסינוס במסעו.

אפשר לומר כי חיל הפרשים הרומאי מילא במלחמת-היהודים גם תפקיד „אסטרטגי“, בעיצוב מהלכה הכללי. מבנה הצבא הרומאי, כפי שהוסבר לעיל, איפשר לערוך בנקל אכספדיציות לחלקי הארץ השונים, לשם הריסת מרכזי התנגדות מקומיים והשמת החבלים. בשליחויות אלו מילאו הפרשים תפקיד ראשי. כאלה היו קודם כל מסעיו של הטריביון פליקידוס בגליל, בראש 6,000 רגלים ואלף פרשים מחילות העזר, ואח"כ — בפרייה, אשר שם „הצטיינו“ פרשיו ברדיפה אחרי מחנות התושבים הנמלטים ושחיטתם. ידועים גם מקרים רבים אחרים; כגון הפרשים שהחריבו את נפת „נרבתא“, ליד קיסריה (במסע קסטיוס); וכגון מסעי טרינוס, ועוד; מסוג זה הוא גם מסעו של קריאליס נגד השומרונים שעל הר גריזים, אשר נפלו קרבן לרומאים למרות איבתם הקדומה ליהודים. אולם הדוגמה המאלפת ביותר שמשא יפו, כשנתפסה (שנית) ע"י אספסינוס; הוא הפך אותה למחנה מבוצר, עם מספר מועט של רגלים למשמר, ועם גדוד פרשים, אשר הוטל עליו להרוס את העיירות הסמוכות ולהחריב את האזור כולו. באמצעים אלה נשללה מתהנהגה היהודית המרכזית, במידה שזו היתה קימת בפועל, השליטה על רבים מחלקיה החשובים ביותר של ארצה, ונדלדלו מקורות האספקה שלה.

החלוקה המדוקדקת בין תחום הטקטיקה לזה של האסטרטגיה היא אמנם, מלאכותית; אולם מענינת, בכל זאת מבחינת

הלקח אשר יתכן שהוא כלול בתשובה אליה, השאלה: מה היו הקוים האופייניים באסטרטגיה של מסעי הרומאים במלחמת החורבן?

מסעו של גלוס היה בנוי, מלכתחילה, על תפיסה של משלחת עונשין, ועל זלזול ביריב, שעדיין לא נראה לרומאים כצד לוחם רציני; על כן לא הרבה גלוס להתחשב באותם כוחות של הצד שכנגד, שנשארו אגב מסעו בעורף צבאו. אמנם, אחרי הכשלון ליד כָּבּוּל (ראה להלן, בפרק על הטקטיקה של היהודים), נאלץ לשלוח חזרה את קַסְנִיוֹס גְלוֹס עם חלק מצבאו, לדיכוי המורדים בגליל; אך גם אחרי הקרב ליד עצמון לא התחיל לעסוק בהכנעה שיטתית של הגליל, כי אם פנה לירושלים. יתכן, שנסיונו הנ"ל מילא תפקיד חשוב בהאטת קצב התקדמותו בדרך אנטיפטריס — ירושלים. אם כן, הרי יש בזה משום דוגמה מעניינת עד כמה פעולות מסוג הגרילה (ההתקפה הנ"ל ליד כָּבּוּל), גם כשהן מסתיימות למראית עין במפלה (קרב עצמון) עשויות להשפיע על מהלך המלחמה. האסטרטגיה הכללית של מסע גלוס נבעה משני גורמים: התקוה לדכא את המרד בראשיתו, והיקף כוחותיו, שלא היה מספיק לכיבוש שיטתי של הארץ. במצב זה, ונוכח להט המרד שנתגלע בקרב חלק גדול של היהודים, אין לדעת אם היה מצליח הרבה לו גם היה נוקט בדרך אחרת.

לעומת זאת אפשר לומר, כי האסטרטגיה הרומאית במסע אספסיוס וטיטוס (אשר לרוע־מזלם של היהודים, נבדלה מזו של קסטיוס) התכוונה לא להתקפה מידית על מעוזיו העיקריים של המרד, כי אם, להיפך, להתשתו ההדרגית. היא חתרה לכיבוש קודם של כל החוליות החלשות שבשרשרת, לניצול מלא של יסודי הבגידה בישובים שונים*, ולהחרבת

* כגון בטבריה ועוד; אמנם בכגון זה לא זלזל גם קסטיוס בצפורי, ואף בירושלים יתכן כי לא היתה כל כך רחוקה האפשרות להתפתחות הדברים בכיוון זה.

הארץ עד כדי כך, שהמבצרים האדירים ביותר ישארו מוקפים ומבודדים. מותר, איפוא, להשתמש לפעמים לגבי טכסיס-מלחמה זה בצרוף בטויים בני-זמננו — „הסתננות איסטרטגית“ שיטתית. במידת-מה ודאי שסיגלה לעצמה שיטת גמישה זו של הרומאים גם יסודות של „גריליה“, או ביתר דיוק — „גריליה-נגדית“ (ראה לעיל); אלא שמתוך „המלחמה הזעירה“ שימש הפעם כנשק בידי הכובש. גם מסע-הצבא העיקרי של אספסינוס הפך לעתים קרובות למשלחת-החרבה מהסוג האמור. פעולותיו אלה נעזרו תחלה ע"י עריכת מסך-משמרות רחב, לשמירה על איזור הפעולות והבטחתו ומניעת התערבותם של כוחות חוץ. ואח"כ הצבת חילות-מצב קטנים בערים ועיירות רבות. ביצוע של תכנית כה מקיפה להכנעת הארץ נתאפשר לו לאספסינוס קודם-כל בגלל היקף-כוחותיו, אשר עלה במידה ניכרת על צבא גלוס, וגם על אלה של הסוריים בשעתם.

שיטה קונצרטיבית הדרגית זו של פעולות הרומאים הוגשמה גם בעליתם של צבאות טיטוס למצור הסופי על ירושלים. תוצאותיה נראו לעין כאשר הלגיונות השונים התקדמו, למרחקים שכבר לא היו גדולים, מתוך נקודות-משען שנכבשו מראש והוכשרו למפרע כבסיסים משלושת רוחותיה של העיר: — מגופנא** בצפון, מיריחו במזרח ומאמאוס*** במערב**** כל אלה נכבשו עוד באותו מסע „משונה“ של אספסינוס, כאשר הקיף את ירושלים בקשת, ממישור-החוף עד אל ככר-הירדן, ובבירה עצמה לא נגע. כבר אז, שנתים לפני נפילת ירושלים, הוחל למעשה ב„מצור מרחוק“

* כך כושה ברשת משמרות-הבטחה השומרון, בזמן מסע אספסינוס בגליל התחתון, כתריס בפני הופעתם האפשרית של גדודים מיהודה.

** גופנא — בתצידרך בין שכם לירושלים.

*** היא אמנאס של זמננו, הסמוכה אל לטרון.

**** דרום העיר גם אז, כבמצורים אחרים על ירושלים, היה כנראה פחות חשוב, ואף פחות נוח לגישה, ועליו ויתרו הרומאים, גם לאחר כיבוש חברון, כעל בסיס לפעולותיהם.

עליה. אף מחנות-הקבע של הלגיונות משהגיע זמנו של המצור הישיר, לא היו אלא ציונים לנקודות הסיום של מסעי-הגישה הקודמים האלה.

אטיותה של שיטה זאת, כפי שהופגנה במלחמת היהודים, נבעה אמנם לא רק מתכונות היסוד שלה עצמה. כבר ביוני 68, לאחר הכנעת פּרָאָה ויריחו, נשארו בידי היהודים כמעט רק ארבעה מקומות בצורים — ירושלים, מסדה, הרודיון ומכור, ודרומית לארץ יהודה, במובנה הצר של זו, השתרעה עוד ארץ האדומים — אמנם אבטונומית, אך אויבת לרומאים גם היא. אלא שאספסינוס האט את פעולות הכיבוש מפאת מלחמת האזרחים שברומא. ע"י כך נתאפשרה הפסקה של שנה, והיא הפכה לתקופת מלחמת-חבורות ביהודה ובאדום; אך בחלקה המכריע — של יהודים ביהודים. כך, בתקופה זו חל כיבוש חברון ע"י בר-גיורא מידי האדומים. אך ביוני שנת 69 ביצעה משלחתו הצבאית של קראָלִיס את כיבוש ערי האדומים, וחברון בכלל, ובו בזמן השלים אספסינוס את הקפת ירושלים, בתפסו גם את החבלים האחרונים שמצפון לבירה. מאז הוטלה העניבה על הצוואר — ורק הכרות אספסינוס לקיסר עיכבה עדיין את הידוקה. באביב שנת 70 התפנה טיטוס לפעולת הסיום — אשר הפכה, מחמת גבורת המתגוננים, למלחמה בפני עצמה. אלמלא ההפרעות המדיניות במחנה הרומאים עלולה היתה מלחמת היהודים להסתיים בשלהי 68.

להבנת מהלך המלחמה צריך להביא בחשבון עוד קו אחד בהתנהגות הרומאים-הסורים בשעתם, עם כל רצונם לדכא וליון את היהודים ועם כל התאכזרותם למתנגדיהם, החשיבו כנראה גם את עצם קיומה של פרובינציה קטנה זו, ולא ניסו את כוחם במעשי חורבן סיטוניים. לבעלי הקיסרות העולמית היה צד זה של הענין, מן הסתם, פחות חשוב, — מכל מקום, פחות מהפרסטיג' הצבאית שלהם.

למרות העדר היסוד של מלחמת-דת בפעם הזאת,

היתה אכזריותם השיטתית של הרומאים עקבית הרבה יותר מזו של השליטים הסלויקיים. אכזריות עקבית זו, נוסף לכל היתרונות בכוח, בארגון ובכשרון, שבהם עלו הרומאים על קודמיהם אלה, היא שסייעה בהרבה לשבירת התנגדות היהודים, פשוט בדרך של השמדה המונית.

הטקטיקה והאסטרטגיה של היהודים במלחמת-החורבן חלוקת הדיון על טכסיסיהם של הרומאים והיהודים יש בה בהכרח משום מלאכותיות, שהרי ביחס לפעולות שני הצדדים אנו למדים מאותן הדוגמאות. אלא שבלעדי חלוקה כזו אין אפשרות לסיכומים ברורים פחות או יותר.

בשנות מלחמת החורבן היו ליהודים רק הזדמנויות לא-רבות יחסית להתנסות בטקטיקה של קרב-שדה גלוי. כבר צוין כיצד „נמס” צבא יוספוס (לפחות — לפי סיפור עצמו) בגליל התחתון, — והרי זה היה, כנראה, כמעט הגוף היחידי אשר מארגנו דגל בהקמת צבא-שדה סדיר. הדוגמה המעניינת ביותר לקרב-שדה, הרחק מחומות עיר בצורה, נרחשה ליד גבעון. היהודים, כפי שכבר הוזכר לעיל, הסתערו שם על אויבם בחימה שפוכה, למרות השבת, ולהמוניהם נצטרפו גם מחנות עולי הרגל לחג הסוכות (שנת 66 לסה״נ). בזעם-המונים זה פרצו את מערך הרומאים, הפילו מהם חללים למאות, בשעה שאבדותיהם הם עלו לעשרות בלבד. ואין זאת הדוגמה היחידה להסתערות כזאת של יהודים, בגיס בלתי-ערוך, שהעמידה במבחן קשה את יריביהם המנוסים. אופינית תאמרה אשר שם יוספוס בפי אספסינוס, בשעת המצור על גמלא: „אי-זהירות זאת במלחמה ושגעון הקנאות אינם לפי עקרונות רומי, שהרי אנו מבצעים את פעולותינו מתוך ידיעה מקצועית וסדר טוב; ואילו הדרכים שלהם הם מדרכי הברברים, והם-הם משענתם העיקרית של היהודים”. וביתר קצור, בספרו על התגרות הנאשות ליד מבצר אנטוניה, כאשר הניסו היהודים את

תוקפיהם: — „לאחרונה התגברו היהודים בעוז קנאתם על הרומאים מלומדי־המלחמה“. אך, ודאי שבקרבות־שדה ערוכים מחוץ לרגעים מוצלחים (ובודדים), לא די היה בכך. ואמנם, אף ליד גבעון (ראה לעיל) נאלצו היהודים לבסוף לסגת, כי לא יכלו להגיב כראוי על תמרון שערכו הרומאים, באחד מאגפיהם, במגמה של עקיפה כלפי הגיס היהודי. והרי זהו מה שקרה גם בנסיגת הגדול היחידי למלחמת־התנופה ברומאים — ליד אשקלון, כי גם שם היתה הצלחתם של הרומאים במידה מרובה תוצאה של עקיפה באגף — הפעם, ע"י פרשים בלבד. ההסתערות הנועזת בהמון, ליד גבעון, היה בה כדי לזעזע את מערכות הרומאים, אך לא היה בה משום תמרון מחושב, ע"י יחידות מסודרות*. ועוד כדאי לציין כי קרב גבעון היה, כנראה, היחידי אשר יתכן כי היהודים השתמשו בו גם בפלוגת פרשים, כי בין מנהיגיהם היו שילא הבבלי, אשר נטש לפני כך את חיל־פרשי אגריפס, וכן קרוביו של מלך חדיב (אדיאבנה), אשר כל אימונם למלחמה היה, ללא ספק, אימון של פרשים.

אך קרב גבעון שימש גם נקודת־המוצא למעשה־הגרילי של השלם והתכליתי ביותר שבכל תקופת המרד הגדול. הנסיגה עצמה של היהודים, מסביבות גבעון אל חומות ירושלים, היתה דוגמה מופתית של „נסיגה אגב הקפת האויב“, בסגנון הידוע בדורות האחרונים מטכסיסי הבורים והפינים. כי בזמן שהקר הורטות של קסטיוס נפרסו, בהפציען מתוך המיצרים, על פני הרמות, — תקף שמעון ברגיורא את מאסף הרומאים, במעלה מעבר בית־חורון, הטיל בו מהומה וערבוביה, תפס רבות מבהמות־המשא אשר נשאו כלי מלחמה, והכניסן העירה. הפרעות אלו, מהאגפים ומהעורף, יתכן שהן הן אשר גרמו גם

* מעוט התפתחותו של תמרון אגפי, ע"י צבא ערוד בשדה־קרב בטקטיקה של היהודים, (להבדיל מהפרעת־אגפים ע"י חבורות פרטי־זניות), הובלט כבר בשעתו בקרב הבלתי־מוצלח של צבא ינאי נגד חיילות־מצריים־לגיוניים, על מעברות הירדן.

לאטיות התקדמותו של גלוס אל העיר, כאשר כבר צוין (ראה לעיל בפרק על סקטיקת הרומאים).

המצור של קסטיוס על ירושלים נכשל, כנראה, לא מחוסר פרק (מערך-הכלים) של כלי מצור, כי הללו היו לו, (ואף נפלו אח"כ, בשעת נסיגתו, בידי היהודים). אלא שירושלים היתה בצורה במידה כזאת, שבלי הקפה קודמת, והרעבת אוכלוסיתה, קשה היה להבקיע את חגורת ביצוריה. הנס היה, בעצם, בזה שהעיר לא נמסרה, שהרי רק לאחר שהמגינים גרשו לבתיהם את אלה שדרשו להשלים עם גלוס, "התיצבו הם (המגינים) במרחקים מתאימים על המגדלים והטילו את רומחיהם באלה (מהרומאים) אשר העפילו לעלות על החומה". בששת ימי ההתקפה לא עזרו להם, לרומאים, שיטות המצור הבדוקות שלהם. ברם, אם רק נאמין לפלביוס, כבר עמד חלק מהעם שוב לפתוח את שערי העיר. מדוע, איפוא, נסוג קסטיוס ברגע המכריע?

גם לזה אפשר למצוא תשובה רק בגריליה היהודית. הקפת ירושלים היתה מאפשרת הרעבת חיל-המצב. אך היא עצמה דרשה ממחנה-הצרים מאמצי אספקה מרובים, בסביבה זו מעוטת-המים ושאינה עשירה במזון. המלחמה על ירושלים מוכרחה היתה ליהפך למלחמה על אספקה. וכבר צוינו לעיל דוגמאות לכך אף מימי החשמונאים. קסטיוס, אשר לא היה סיפק בידו לכבוש קודם את ארץ יהודה, נמצא חסר בסיס-אספקה קרובים. הוא שלח את חיילותיו לכל כפרי הסביבה, לתפוס את התבואות, — מצב, היוצר אפשרות אדיא-לית להתקפות זעירות על פלגות פורג'רים אלו. המסבות אמנם דמו לאלו שבמלחמות שנערכו סביב ירושלים בימי אנטיגונוס בן אריסטובולוס — נגד הרומאים והורדוס בן-בריתם — כשטכסיסי שני הצדדיים היו מכוונים לתפיסת התבואות, ולמניעתן מהאויב; והרי אז הושמדו בשלמותן, על ידי חילות היהודים, חמש קהורטות רומיות (אמנם, של טירונים

ומבני סוריה) שנשלחו לעבר יריחו, למסע־הצטידות. והמפקד הרומאי, סילון, נימק באותם הימים את הסרת המצור מירושלים בקשי האספקה, מחמת פעולות היהודים. צריך להניח כי גם קסטיוס הוכרע על ידי גריליה יהודית מקפת, שסיכנה את דרכי־החיבור שלו ואף את קיום צבאו.

משהחלו הרומאים לסגת, — תקפו אותם היהודים כל זמן מסעם ממחנה אל מחנה, גם מהעורף וגם מהאגפים, דבר שאיפשרוהו להם הדרכים הצרות, המוקפות גבעות תלולות, וכן קלות זינם וצידם לעומת זה של הרומאים, שלא יכלו להדביקם על פני המדרונות. אותה קלות זיונם, שהתנקמה בהם כל כך קשה במצבים אחרים, בהתנגשות עם הרומאים המשוריינים היטב (כגון בקרבות עם פִּלְקִידוס, בגליל, ליד יודפת), — עמדה להם כאן, בתנאים הטופוגרפיים והטקטיים שהם בחינת אידיאל למלחמה פרטיזנית. בעקפם את הרומאים, הטילו את רומחייהם אלכסונית, — מה שמזכיר לנו את עקרון האש האוגפת בזמננו. בכלל, ההבדל בשריון וזיון סיפח אצל היהודים לרוב נטיה להנהלת קרב מרחוק, בקלעים שונים; דבר, שהיה נוח במסיבות המתוארות כאן, אך לא איפשר עמידה יציבה בקרב ערוך בתנאי הימים ההם, כאשר מתנגד תקיף היה יכול כמעט תמיד להגיע גם לידי התנגשות בנשק־ההלם — החרב והחנית. אותו כוח הפרשים הרומאי, שעזר להם הרבה במישור, נמצא הוא עצמו במצוקה במיצרי בית־חורון, ללא יכולת של מסע מסודר ושל התקפה. מותם של מפקדים רומאים מהגבוהים ביותר, כיבוש מכונות־המצור, כבודת־המחנה, נשרי הלגיון והדגלים על ידי היהודים, השמדת יחידות שלמות, — אלה היו תוצאותיו של מעשה צבאי מוצלח זה. גם בפעולת הפרטיזנית הקודמת, גם בגיחה־רבת־זו מבסיסם שבירושלים, וכן בזינוב הלגיונות הנסוגים פעלו היהודים בהתאם לעיקר צבאי גדול: — פעולה, ככל האפשר, נגד אגפיה־האיוב ועורפו, ובכלל זה — המעשה אשר יש לו גם שם מקצועי משלו —

„לחץ על קוי התחבורה של האויב“. לא רבות היו מפלות כאלו בתולדות צבא רומי.

פרשת גבעון־ירושלים־בית־חורון — הדגימה באופן קלסי את הצירוף המוצלח של שימוש בבסיס מבוצר גדול ובטכסיסי צבא קל. היא הראתה, מה יכול גם עם שאיננו חזק ביותר, ושאינו לא התכונן הכנה שיטתית, לעשות להגנת עצמו מתוך שימוש נכון באמצעים שברשותו.

על ההפך הגמור לפרשת גבעון־בית־חורון, על הופעת היהודים בגיס רב אך בלתי־ערוד, עם כל חולשותיו של צבא בלתי־סדיר, ובליל כל יתרונותיה של המלחמה הפרטיזנית — כבר דובר לעיל, בקשר עם המשלחת אל אשקלון.

בתגרות ליד הערים גילו היהודים גבורה, ועתים — גם יזמה רבה. כך היה בשעה שזינקו מתוך העיר על 600 פרשי טיטוס, במסע־הסיור הראשון שלו על פני ירושלים, פזרום וכמעט שפגעו במצביא עצמו. כך היה (אם נצטמצם רק בדוג־מאות ממצור ירושלים, ורק באי־אלו מהן), — כשגחו היהודים ותקפו את פלוגת־העבודה של הלגיון העשירי, שעסקו בביצור מחנה הלגיון על הר הזיתים, פיזרו אותו ואף הניסו אחר כך את הלגיון כולו מתוך מחנהו שלא הושלם. רק התגבורת שהביא טיטוס מהמחנה הראשון ושתקפה את היהודים מהאגף — דוגמה נוספת לטקטיקת־הקו־הרסות, — הצילה או את הלגיון מהשמדה.

על בחינתן הפסיכולוגית והצבאית־המקצועית של התנגשויות אלו שופכות אור־מה, שוב, כמה ציטטות מפלביוס: — „דרך מלחמתם (של היהודים) הבלתי סדירה העמידה תחלה את הרומאים במבחן, הואיל והללו הורגלו להלחם כהלכה ובסדר טוב, תוך שמירה על שורותיהם ובהתאם לפקודות; לפיכך נאלצו הרומאים המופתעים לסגת בפני ההסתערויות“. לאחר הדיפת הסתערותם הראשונה על הלגיון העשירי הנ"ל הגיעה ליהודים תגבורת, שהוצקה על ידי צופה מהחומה, לפי סימן

(הנפת סודר), ובהתפרצות כה אדירה, אשר יתכן להשוותה לזינוק חיות־פרא איומות ביותר; והאמת היא, כי איש לא יכול היה לעמוד בפני זעם התקפותיהם. הללו, כאלו הוטלו מתוך מכונה, שברו את שורות אויביהם לרסיסים ואלה הונסו וברחו ההרה". ומפי ידידיו של טיטוס — „היהודים האלה, אשר המות חביב עליהם". אין תימה, כי אף בהסתערותם השניה פיזור לגמרי את הלגיון העשירי כולו.

ברם, במידה שהוקמה ונתהדקה חגורת־המצור, — מהנמנע היה להבקיע אותה, אף ע"י גבורה סוערת כזאת, ללא עזרה מבחוץ.

עזרה כזאת לא יכלה לבוא מצבא־שדה סדיר, שהרי לא היה כזה ליהודים. אך מדוע לא באה מידי גריליה ענקית של יהודים, — של אותו העם עצמו, אשר הראה דוגמה לכך בימי המכבים, — ובמידת מה גם מול פלישת גלוס? *

התשובה, בחלקה, כבר ניתנה בפרק על טכסיסי הכיבוש של הרומאים במלחמת החורבן. צבא אספסינוס היה גדול מזה של קסטיוס. כוחו הספיק כדי משלוח שדרות נפרדות לכל נקודה בעלת חשיבות. והוא כבש את הארץ קודם, — עוד לפני המצור על ירושלים.

הכביד על לוחמי תקופת־החורבן גם הצמצום היחסי של אזור פעולתם ותנועתם. בימי החשמונאים העתיקו ראשי המור־דים היהודיים לא פעם את בסיסיהם, או שלחו את משפחות אנשיהם, אל תוך השטח הידידותי של שבטי הערבים־הנבטיים.

* והלא, בכל זאת, עוד שרדו ליהודים גם כמה וכמה מיתרונות הגריליה; העזה ורוח־קרב לא חסרו להם בדרך כלל. את זריזותם בקרב מפורז הוכיחו ליד בית־חורון, ושם הובלטה, ללא ספק, גם ידיעה אינטימית של הארץ, של תנאיה, שביליה וצוקיה. והרי זאת, ויחד אתה קלות־התנועה, הן מתכונות־היסוד של לוחם פרטיזני. צירופן של שתי הסגולות האלה יחד הופגן גם במסע־הנסיגה של אלפים מאנשי גוש־חלב (בגליל העליון) לעבר ירושלים. הם עברו בשטחים שכבר נכבשו ע"י רומאים, לא הרחק ממקום חנייתו (בבית־שאן) של לגיון רומאי שלם — ובכל זאת, הגיע חלק ניכר מהם לירושלים. כלום לא היה מקום לשימוש תוקפני בסגולות אלו?

אולם מימי ינאי והורדוס נעשו אלה לאויבי היהודים, ואף השתתפו בפועל במלחמת-החורבן נגדם.

היו גם סיבות אחרות — המושרשות במציאות היהודית. לא רק שפחתה יחסית שכבת „מושכי הקשת הטבעיים“ לעומת ימי החשמונאים, וגברה התלות בגורל מרכזים עירוניים, כאשר תארנו לעיל; אלא שחסרו גם שני היסודות החיוניים: — האחדות וההנהגה.

רבים מעשירי העם ומכוהניו התנגדו לשאיפת העצמאות, וחתרו כפעם בפעם לקראת כניעה כללית בפני הכובש, — או ניסו, לפחות, למלט את נפשם ע"י בגידה בנפרד. לעומת זאת, החשידו היסודות הקנאיים את כל אחד זולתם הם, והרבו במעשים אנרכיים והרסניים. רק זמן מה בראשית המרד, לאחר הנצחון על קסטיוס, אפשר היה לראות סימנים לממשלה של מתקוממים ולתכנית ההתקוממות — וההתגוננות. לזכותה של הנהגה מרכזית זאת יש לזקוף את מינוי המושלים-המפקדים לחבלים השונים. יש לציין כי באותה תקופה בערך נצנצו גם שני רמזים לאיסטרטגיה רצינית של הגנה ארצית. האחד היה קשור בהתמרדותה של העיר גמלא וסביבתה נגד אגריפס והצטרפותם של חלק מה„בבלים“, המתישבים הצבאיים שבבשן, אל מחנה המרד. כי על כן היה איזור זה, מסביב לגמלא ומזרחה לה, הגשר הגיאוגרפי היחידי שהיה בכוחו לקשר את מרכזי המרד בארץ אל היהדות הבבלית הגדולה, בארם-נהרים, בשטח הרבונות הפרתית. שהשתתפותה של יהדות זו במלחמת היהודים לא היתה, גם ממילא, השתתפות של אהדה בלבד, — על כך יעידו המתנדבים מתוכה, אשר לקחו חלק במלחמה בפועל. הרחבת אופקו של המרד, — זה התנאי להצלחה בת-קיימא — חייבה את פתיחת הדרך אל „בעלי הברית בכוח“ אלה. לא יפלא, איפוא, כי גם אחד ממעשיו הראשונים של אספסינוס אחרי כיבוש יודפת היה המצור על גמלא — שעלה לו במפלות חלקיות וכאבדות רבות — ולכידתה.

הרמוז השני לתכנית אסטרטגית־ארצית היה אותו המסע ביש־המזל לעבר אשקלון. עם כל כשלונו הטקטי הרי היתה מטרתו נבונה והכרחית. כי על כן קיים שלטון הרומאים על אשקלון גם את שלטונם על מישור־החוף בכלל, ואיפשר להם להכין משם במנוחה את פלישתם לתוך ארץ יהודה עצמה. יתר על כן, מישור זה, שניתק את המרד היהודי, פרט לשלוחתו שביפו, מן הים — חיבר את מעוזי הרומאים שבסוריה ובמצרים; עד שקיימת אפילו סברה, כי הלגיון (עם החיילות הנספחים אליו), אשר הביא טיטוס ממצרים אל אספסינוס לעכו, ערב מלחמת הגליל — דרך היבשה הובא, דרך אותו מישור החוף של א"י. לו היו יעילים יותר הכלים הצבאיים שבהם השתמשו היהודים, ולו היתה נכבשת אשקלון — היה הדבר משפר במאוד את סכויי ההגנה של יהודה ומכביד על מסע אספסינוס. כללו של דבר: אין לדעת מה היתה, גם במסיבות המתוארות, משיגה הנהגה מרכזית ממשית של המרד היהודי — לולא קצרה כל כך תקופת פעולתה המוחשית.

אמנם, גם אז, תוך כדי תקופה זו עצמה, כנראה, שרפה היתה השליטה מן המרכז על מעשי המתמרדים. על מסדה ומכור, לכשנכבשו מידי הרומאים, שמרו בתור נקודות־משען, אך את מצודת קיפרוס ביריחו הרסו, לאחר שגשחטו מגיניה. ע"י כך הוקל בודאי, כעבור זמן, על אספסינוס כיבושה של יריחו, זה המפתח לדרך פעולה מהמזרח לעבר ירושלים. בכלל, פרשת המקומות הבצורים מעידה על מיעוט התכניתיות. בשעת התקדמותו של גלוס ממישור השפלה, נעזב ע"י היהודים המגדל המבוצר אֶפֶק, אשר עלול היה לעכב את מסעו לעבר ירושלים. ואשר לחימוש: ממשלת המתקוממים עסקה בהתקנת כלי זין, אך לא הגדילה לעשות בזה. כך נראה שלצבאות בגליל לא הומצאו כלל מכונות מצור, — את זה אפשר לראות מנסינו הבלתי־מוצלח של יוספוס בהכנעת צפורי הבוגדת (אם, אמנם,

ניסה לעשות זאת ברצינות...)*.

גם ב"מלחמה הקטנה" לא נראתה יד מכונת, ורבו לעומת זאת מעשי ההרס ההדדיים. ב"מלחמת-האספקה" הוכרעו היהודים למפרע — כי יד יהודית השמידה, תוך מלחמת אחים, את אסמי התבואה אשר נצברו, על אף מיעוט ההנהגה, בירושלים למקרה של מצור. פעולות גריליה פרחו, אמנם, בארץ יהודה במשך השנה ומחצה, מסתיו 68 עד אביב 70. בר-גיורא, האדומים ובודאי גם חסידי יוחנן איש גוש-חלב היו לוחמים מוכשרים, — אך יכולתם הופנתה בעיקרה נגד יריבים יהודיים — וכך עד הרגע האחרון, כשהרומאים עמדו בתוך החומות.

רק בתוך הקרבות עצמם, נגד השונא המשותף, גילו היהודים לעתים את אותו הליכוד, אשר הניע את טיטוס להכריז, בנופו בלגיונות בעד אי-משמעת רגעית: „הנה היהודים האלה... מצליחים בעלילותיהם, כי הם שומעים לקול מפקדיהם ואוהבים איש את אחיו ושומרים אמונים איש לאחיו...“ אכן, מרחק טרגי הפריד בין דבריי-שבח אלה למציאות בכללה. יתכן על כן, על אף כל עצמתה של רומי, לומר: שיותר מאשר כוחה של זו, — הכריעו את יהודה, הקטנה והאמיצה, פגיעה וחולשותיה מבפנים. רק מתוך סתירות טרגיות פנימיות אלו יובן אותו קרה-התנהגות משונה (ביתר דיוק —

* בכלל, פרט למסדה, שנכבשה בערמה, מכור ואנטוניה שבהן נכנעו הרומאים לפי אמנה, וקיפרוס הקטנה, שגלכדה בסערה — לא הצליחו היהודים בפעולות נגד מקומות בצורים, והדבר הוסיף, בהמשך המלחמה, בטחון לעורפה של חגורת-המצור הרומאית המבוצרת, שהוטלה סביב ירושלים.

מיעוט ההכשרה הסכנית הזאת ניכר גם מסיפורו של פלביוס על הדרך הבלתי-מאומנת שבה הפעילו מגיני ירושלים את מכונות המצור הארטילריות, אשר נלקחו בשעתן מאת חיל המצב הרומאי של אנטוניה ומאת קסטיוס. ברם, בתחבולות-ההתגוננות בערים בצורות הראו היהודים גדולות, גם בשטח של אמצאות וחידושים, גם ביודפת וגם בירושלים, והיו יריבים רציניים לרומאים.

זיגזג) במלחמות החורבן של עם זה, אשר — באם נדבר בלשון אמות־מידה צבאיות־בלבד — לפי מספר אנשיו ודאי שיכול היה להקים צבא־שדה גם בן 100 אלף איש ויותר... קו, אשר הביא היסטוריון צבאי־מקצועי מקרב אומות העולם לידי מסקנות מוכות־מהון. הוא מציין, כי בתוך הקיסרות היו היהודים העם היחיד־כמעט „אשר פעמה בו רוח חזקה של פטריזיזם־לאומי במובן החדש“. והוא ממשיך: „בהתנגדותם הנואשת לרומאים גילו היהודים אותה תקיפות־דעת נמרצת הידועה לכל גם מתוך ההיסטוריה החדשה. אך האסטרטגיה שלהם היתה פשוט נטולת כל תבונה“. כונתו כאן — לשיבתם, תוך המתנה, בערים, ולאי־הופעתם בשדה־הקרב, „במבצעי־גריליה רצופים בעורף האויב, באם לא ראו, בצדק, אפשרות להתמודד עם צבא־רומי בקרב־ערוך בשטח פתוח“. אך תמיהתו נבעה, בוודאי, לא במעט מכך, שבתורת היסטוריון צבאי־גרידא לא ניסה כלל להעמיק חקור בגורמים ההיסטוריים־הפנימיים שפעלו בקרב העם היהודי.

אכן, כאשר יקרה תכופות בחיי אומה, הבליטה כאן תקופת־המלחמה הקצרה את אשר צמח והבשיל כבר בימי השלום הארוכים, במקרה זה — את חוסר הרצון המדיני המשותף והמכוון. בתחילה חסרה הכנה קודמת ומחושבת להכשרת המרד (אף לא בשטח הכוחות ה„פרטיזניים“, אימנםם והנהגתם) והנהגה מרכזית, מדינית־לאומית; בדרגתה המאוחרת־יותר של המלחמה עצמה נעדר אפילו כל סימן של מפקדה צבאית אחידה.

*

בין החוקרים שבדור האחרון קיימת דעה כי מרד הקנאים הקדים את זמנו. הוא היה, בעיקרו, מרד יהודי הארץ. אך כעבור עשרות שנים לא־רבות הלא ידעה גם יהדות־הגולה לגלות את כוחה הצבאי. ידוע למדי מרד קירני. אך גם יהודי

לגלות את כוחה הצבאי. ידוע למדי מרד קירנזי, אך גם יהודי
ארם־נהרים התיצבו בהמון בפני צבאות טרינוס הקיסר, ורק
מעשי־ההחרבה האכזריים של מצביאו הנודע, קוֹיאָטוס המאורז
טני, התישו את התנגדותם. עכ"פ, מצויות בהיסטוריה הצבאית
הערכות אשר לפיהן היה בשרשרת זו של מרידות על פני המזרח
כולו משום גורם מסייע חשוב להחלטת הרומאים לנטוש את
ארץ בבל הכבושה ולעצב את גבול הקיסרות על הקו הכללי
של נהר פרת... אילו נשתלבו יחד שתי ההופעות המזוניות
הללו של היהודים, אשר כל אחת מהן לחד ידעה לזעזע
לזמן־מה את אשיות השליטה הרומאית במזרח, לו נקשרו גם
בבן־הברית הטבעי שבאותה התקופה, במדינה הפרתית, — אין
כלל לדעת מה יכלו להיות תוצאות הדבר, ואין לדעת האם
הקיסרות הרומית, אשר הניחה, כאמור לעיל, לאחר נסיון
קצר וקשה לחלקה הגדול של ארם־נהרים ולא העבירה את
הארץ ההיא דרך תהליך הרומניזציה, לא היתה נאלצת להניח
גם לפינה הקטנה הקרויה „ארץ־ישראל“. בשביל כך לא היה
צורך בהחזרת גלגלי ההיסטוריה בכללם לאחור. אך הצטרפות
גדולה כזאת של הכוחות, שהיא בלבד עלולה היתה לתת סיכוי
מה להתפתחות נועזת מעין זו — לא באה. יהדות הארץ
ויהדות הגולה נלחמו והוכרעו כל אחת בפני עצמה. דוגמה
בוספת לקוצר־הראות — אשר, מי יודע, אולי ואינה אלא תכונה
אנושית הכרחית? — של קבוצי־ישראל באותה התקופה?

וכלום באותה תקופה בלבד?!